

## Heerom: Cornelis Snoek of Jaime Snoek

Door Anke Snoek

### Jeugd en roeping

In het archief van de congregatie van redemptionisten in Brazilië zijn vier velletjes bewaard gebleven die heerom schreef voor hij zijn geloften aflegde in 1942. Blijkbaar moest hij een soort motivatiebrief schrijven over hoe hij zijn roeping vond, en waarom hij zijn geloften af wilde leggen. Deze brief heeft hij meegenomen naar Brazilië en al die jaren bewaard. De tekst luidt als volgt:

*Den 25<sup>ste</sup> December van het jaar 1920 werd schrijver dezes geboren te Mijdrecht (Nederland), onder het bisdom Utrecht behorende. Mijn naam is Cornelis Jacobus Snoek en die van mijn ouders Nicolaas Martinus Snoek en Petronella Maria Roeleveld. Ik ben de achtste van vijftien kinderen. Twee oudere zusters zijn ingetreden bij het Gezelschap van J.M.J. [Jezus, Maria, en Josef].*

*Maar voordat zij er aan dachten zuster te worden, stond het bij mij al vast dat ik pastoor zou worden. Ik kan me niet herinneren ooit iets anders gewild te hebben. De Paters Donicie zijn volle neefs van Moeder, maar ik geloof niet dat dit aanvankelijk van enige invloed is geweest, daar ik dit pas later hoorde. O.L. Heer heeft bij mij, naar ik meen, een heel eenvoudig middeltje gebruikt: het zien van toog en misgewaden maakte indruk op me. Dat stond me veel aan. Al gauw begon ik op heel primitieve wijze kerkje te spelen, in tegenstelling met de andere jongens, die zich maar tot de boerderij getrokken voelden. Zoiets bleef natuurlijk niet onopgemerkt en Moeder, die een voorname rol in mijn roepingsgeschiedenis zal spelen, zag het niet ongaarne, ze zorgde zelfs dat ik misdienaar werd. Dit bevorderde en bevredigde niet weinig mijn leergierigheid wat betreft de liturgieën en alles wat daarmee samenhangt. Van een hoger motief, bezielingen, was nog altijd geen sprake. Ik wilde zonder meer pastoor worden. Toen begon Vader me voor te praten: ik moest maar pater worden, zoals mijn Heerneef. Ik wist zelf niet wat dat allemaal inhield en ik praatte het maar na.*

*Later, toen ik wat meer van het religieuze leven afwist, vond ik dit te zwaar en besloot toch maar wereldheer<sup>1</sup> te worden, maar ik geloof niet dat ik daarvan iets gezegd heb. Ik sprak er trouwens nooit graag over, de pastoor was alles behalve een paedagoog en ik was veel te bang voor hem en de anderen hadden er niets mee te maken, vond ik.*

*Toen kwam er een tijd, ik was ± 12 jaar, dat het werk op de boerderij me ineens geweldig begon te trekken. Ik probeerde op alle mogelijke manieren vrij te krijgen van school om maar te kunnen werken. Het schoolgaan begon me te vervelen. Ik meende ook, dat ik niets meer nodig had om op een seminarie te komen. Van Frans en een toelatingsexamen had ik geen flauw vermoeden. Als ik zo van school af was gekomen, was mijn roeping misschien verloren gegaan. Maar de G.L. [Goede Lieve] Heer heeft het voorkomen. Het schoolbestuur had Vader en Moeder overgehaald om me nog een jaar op school te laten, daar er anders juist één leerling te weinig was en er geen leerkracht weg zou moeten. Hoe ik er ook tegen was, het plan werd doorgezet.*

*Na enige tijd zei Moeder dat ik toch eens met den pastoor moest spreken over mijn plannen. Ik zei daar, dat ik wereldheer wilden worden. Hij vond het uitstekend. Later hoorden Vader en Moeder dit. Zij maakten veel bezwaren: zij konden het niet bekostigen. Ik moest maar Pater worden. Als ik dan toch Pater moest worden, dan maar Redemptionist, dacht ik, dat zijn de Donicies ook. Het lezen van enkele exemplaren van de Volksmissionaris (o.a. over Kardinaal van Rossum) versterkte me in mijn besluit. Moeder scharrelde nog allerlei prospectus op, de Pastoor bracht me in kennis met een*

---

<sup>1</sup> Een 'wereldheer', zo wordt een priester genoemd die niet is ingelijfd in een orde of congregatie.

Broeder Passionist, maar het liet me allemaal koud. Na vele moeilijkheden, financiële en andere, en een oog operatie die Pater [Raizing] noodzakelijk achtte, deed ik eindelijk, den 7<sup>e</sup> September 1935, mijn intrede op de Nebos.

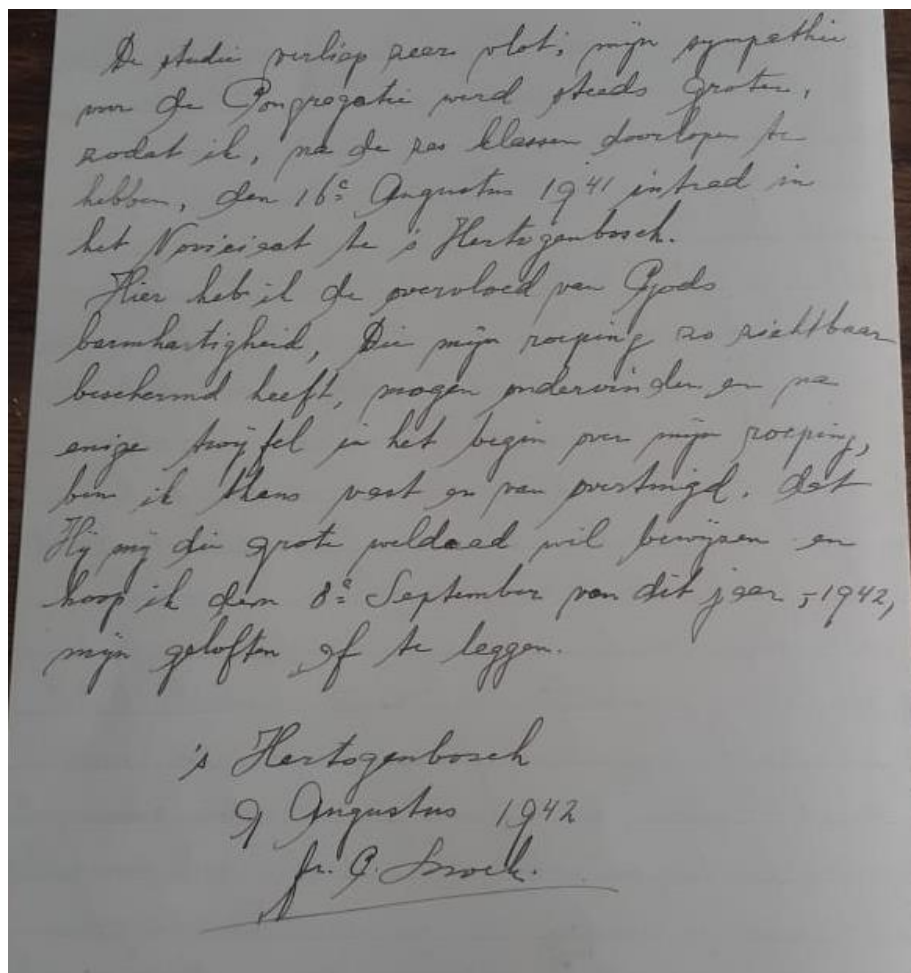
De studie verliep zeer vlot. Mijn sympathie voor de Congregatie werd steeds groter, zodat ik, na de zes klassen doorlopen te hebben, den 16<sup>e</sup> Augustus 1941 intrad in het Noviciaat te 's Hertogensbosch.

Hier heb ik de overvloed van Gods barmhartigheid, die mijn roeping zo zichtbaar beschermd heeft, mogen ondervinden en na enige twijfel in het begin van mijn roeping, ben ik thans vast er van overtuigd dat Hij mij die grote weldaad wil bewijzen en hoop ik den 8<sup>e</sup> September van dit jaar, 1942, mijn geloften af te leggen.

's Hertogensbosch

9 Augustus 1942

Fr. C. Snoek



De studie verliep zeer vlot; mijn sympathie voor de Congregatie werd steeds groter, zodat ik, na de zes klassen doorlopen te hebben, den 16<sup>e</sup> Augustus 1941 intrad in het Noviciaat te 's Hertogensbosch.

Hier heb ik de overvloed van Gods barmhartigheid, die mijn roeping zo zichtbaar beschermd heeft, mogen ondervinden en na enige twijfel in het begin van mijn roeping, ben ik thans vast er van overtuigd, dat Hij mij die grote weldaad wil bewijzen en hoop ik den 8<sup>e</sup> September van dit jaar 1942, mijn geloften af te leggen.

's Hertogensbosch  
9 Augustus 1942  
fr. C. Snoek.

#### [Kleinseminarie Nebo in Nijmegen groot seminarie in Wittem \(1935-1947\)](#)

In 1935, veertien jaar oud, vertrekt Cornelis naar het 'klein seminarie' Nebo te Nijmegen, van de paters Redemptoristen, en na zijn noviciaat – een voorbereiding op het kloosterleven – vertrekt hij in 1941 naar het groot seminarie voor filosofie en theologie te Wittem in Zuid Limburg. Daar trekt hij het redemptoristische habijt aan.



Klein seminarie Nebo in Nijmegen



Tijdens zijn noviciaat



Klooster in Wittem in 1882 door J. De Koning.

Op 8 September 1942 legt hij zijn eerste gelofte af, drie jaar later, op 8 September 1945 legt hij zijn eeuwigdurende geloften af, en de eed van volharding. Hij is dan 24 jaar.

Cornelis schrijft in zijn tekst over zijn roeping dat de tweede wereldoorlog grote indruk op hem maakte, en hem gevormd heeft, maar hij schrijft niet waarom. Een zoektocht in de geschiedenisboeken schetst het volgende beeld. Het Nebo seminarie werd gevorderd door de Duitsers, en de paters en seminaristen zijn toen op diverse plaatsen ondergebracht. Maar Cornelis zat toen waarschijnlijk al in Wittem. Wittem is in de oorlogsjaren tot twee keer toe deels bezet geweest met een lazaret (veldhospitaal). Eerst van de Duitsers, en na de bevrijding van de Amerikanen. In de oorlog is er lang de vrees geweest dat het klooster en de opleiding moest sluiten, maar dat is nooit gebeurd. Men heeft gedurende de oorlog redelijk kunnen doorgaan met de normale bezigheden, maar een deel van het klooster (o.a. de Kloosterbibliotheek) was dus anders in gebruik. In juli 1944 werd een tiental verzetsstrijders uit de regio verraden en afgevoerd naar de concentratiekampen. Onder hen bevond zich ook pater Baars van het klooster, hij zou Bergen Belsen niet overleven. In de nadagen van de oorlog durven veel mensen de missen niet te bezoeken, uit angst dat de Duitsers ze aan het werk zetten om loopgraven te graven rondom het klooster. In de moeilijke maanden na de bevrijding, ving het klooster vele evacueés op.

### [Inwijding tot priester \(1947\)](#)

In 1947 wordt Cornelis door Johan Walter Panis tot priester gewijd in Wittem: Ecce sacerdos in aeternum! (gij zijt priester tot in de eeuwigheid).



Heerom in 1948 bij zijn inwijding als priester. Op de poort staat: gij zijt priester tot in de eeuwigheid.



Priesterinwijding in Wittem

### Huldiging in de Hoef (1948)

Op 4 April 1948 wordt Cornelis in De Hoef op feestelijke wijze ingehaald met ruiters, versierde fietsen, bruidjes en vaandels. In de Hoef zal hij zijn eerste plechtige heilige mis op dragen. Hij was de tweede afgestudeerde priester uit parochie de Hoef.



De intocht van heeroom in de Hoef. Bron: De Hoef-Amstelhoek, een wandeling langs "de Kromme Mijdsrecht" II



4 April 1948, eerste heilige mis in de Hoef.



Heerroom met zijn vader



Van links naar rechts: Herman Donicie, Klaas Snoek, Cornelis Snoek, ..., ..., ...





En een feestelijke maaltijd na afloop.





Joop, Heerom, Gijs en Kees van Rossum.

### Rome: Werken aan zijn proefschrift (1949-1952)

In 1948 vertrekt Cornelis naar Rome om daar moraaltheologie te gaan studeren aan Pauselijke Universiteit Angelicum. Hij weet dan al dat hij een paar jaar later zal vertrekken naar Floresta in Brazilië, om daar te werken op het gebied van moraaltheologie. Cornelis schrijft dat de periode in Rome erg belangrijk is geweest, niet zozeer vanwege de morele theologie, maar vanwege de 'verwereldlijking' – hij ontmoet er mensen uit alle landen – en omdat hij zijn eerste pastorale ervaring bij gemarginaliseerde groepen hadden.

Voor wat betreft het moraal had het Angelicum niet veel te bieden. De Academie Alfonsiana was nog in de voorbereidings- en experimentele fase, met losse cursussen. Zo ondersteunde ik enkele lessen van Häring, Vereecke, Hitz, Ziermann en anderen.

In de Schola Maior waren er collega's uit vele landen, waaronder Nilton Fagundes, "Big Fag" genoemd door de Amerikanen om hem te onderscheiden van zijn broertje Jan.

Ik slaagde er niet in in de weekeinden achter de boeken te blijven en slaagde erin toestemming te krijgen om een beetje te helpen in een parochie in de periferie, Borgata Prenestina genaamd. Het was mijn eerste contact met het arme en gemarginaliseerde volk.

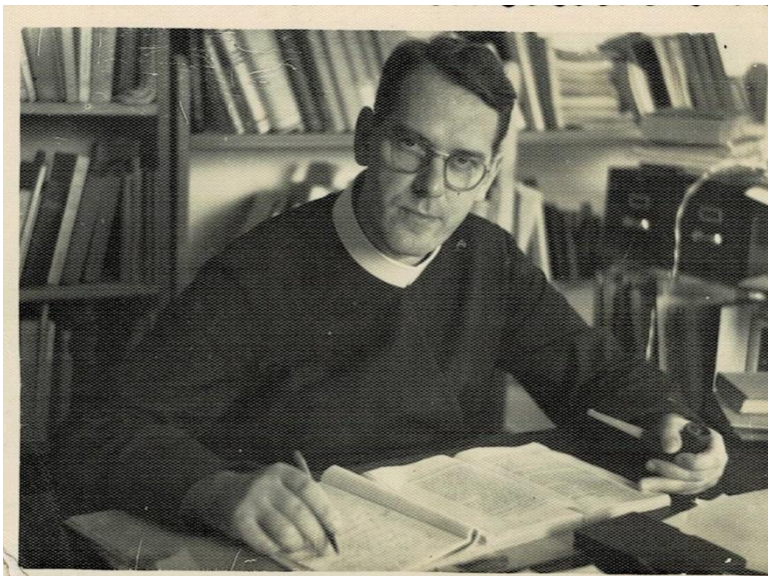
Begin 1952 promoveert Cornelis op het proefschrift 'De idee van de gehoorzaamheid in het Nieuwe testament'. Omdat het Angelicum twee Nederlandstalige docenten heeft, de biblisten Ceuppens en Duncker, mag hij zijn proefschrift in het Nederlands verdedigen.

Zijn vertrek naar Brazilië stond eind 1952 gepland, hij moest echter nog zijn proefschrift redigeren om het te kunnen publiceren. Hij beloofde dit te doen, en ontving zijn bul, maar schrijft in zijn memoires: 'Ik heb deze tekst nooit meer gelezen'. Hij had er simpelweg de moed niet meer voor, en zijn hoofd lijkt meer naar actie te staan. In de laatste maanden die hem nog restten in Nederland, besluit hij zich, op aanraden van Pastoor Buys, vooral te richten op het zich bekend maken met de organisatie en achtergronden van arbeidsbewegingen. Hij neemt contact op met Christelijke

arbeidsbewegingen en bezoekt de internationale centra van het JOC en de Christelijke vakbonden in Brussel. Ook volgt hij een cursus over vakbonden aan de Universiteit te Freiburg in Zwitserland.



Het angelicum



Bij deze foto schreef Cornelis: 'op mijn kamer'. Het is niet zeker of deze foto in Rome is gemaakt.

### [Vertrek naar Brazilië \(1952\)](#)

Eind 1952 vertrekt hij vanuit Antwerpen met de boot richting Brazilië. Hij zal zijn moeder nooit meer terugzien. Zij overlijdt in 1957. Brazilië zal zijn nieuwe thuisland worden, hij laat zich naturaliseren tot Braziliaan. Hij neemt in Brazilië de naam Jaime aan, waarschijnlijk naar zijn tweede naam Jacobus, daar er al een pater Cornelis is.

MÓDULO S.C. 139  
**566.024**

**REPÚBLICA DOS ESTADOS UNIDOS DO BRASIL**  
FICHA CONSULAR DE QUALIFICAÇÃO

Esta ficha, expedida em duas vias, será entregue à Polícia Marítima e à Imigração no porto de destino

Nome por extenso Cornelis Jadobus Snoek  
Admitido em território nacional em caráter permanente (temporário ou permanente)  
Nos termos do art. 9 letra -- do dec. n. 7967, de 1945  
Lugar e data de nascimento Mijdrecht 25 / 12 / 1920  
Nacionalidade holandesa Estado civil solteiro  
Filiação (nome do Pai e da Mãe) Nicolaas Snoek e  
Petronella Roeleveld Profissão sacerdote catolico  
Residência no país de origem Schattenkerkerweg 3, Mijdrecht  
NOME IDADE SEXO

FILHOS MENORES DE 18 ANOS {  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

Passaporte n. 590743 expedido pelas autoridades de Prefeitura de  
Roosendaal na data 4/5/1949  
visado sob n. 743/1952  
ASSINATURA DO PORTADOR: C. Snoek

Consulado geral do Brasil  
em Amsterdam  
27 de Outubro de 19 52  
o CONSUL  
MURILLO TASSO FRAGOSO  
CONSUL GERAL

SELO CONS

NOTA - Esta ficha deve ser preenchida à máquina pela autoridade consular, sendo as duas vias em original.

## De immigratiekaart van Cornelis Snoek

Het leven van Cornelis kenmerkt zich door vier identiteiten:

- Activist: Hij zet zich in voor de vakbonden, richt een instituut voor mensenrechten in, en zet zich in voor de rechten van homoseksuelen.
- Wetenschapper: hij is professor aan het groot seminarie van zijn congregatie te Floresta, en hoogleraar voor moraaltheologie aan de staats universiteit van Juiz de Fora. Hij zal meehelpen aan het oprichten van een grote bibliotheek, en hij publiceert vele artikelen en een twee boeken op het gebied van seksuele moraal.
- Pastorale zorg: hij staat mensen bij in hun lijden, en ontwikkelt hiervoor een vorm van hypnose. Ook informeert hij mensen over natuurlijke vormen van anticonceptie.
- Familieman: met de belangrijke jubilea bezoekt hij Nederland weer. Hij keert dan altijd terug naar de Hoef, en maakt een ronde langs zijn vele familieleden. Hij is in iedereen geïnteresseerd, en bemiddelt bij ruzies.

Voordat we gaan kijken naar hoe deze identiteiten in zijn leven vorm krijgen, volgt hier eerst een korte schets van het politieke en theologische klimaat waar Cornelis in terecht kwam in Brazilië.

## Een korte geschiedenis van Brazilië

Brazilië was tot 1822 een Portugese kolonie, vooral belangrijk voor de export van suiker, goud en koffie. Nadat Brazilië onafhankelijk was werd, was het een tijdje een monarchie, met een Portugese keizer, maar een staatsgreep in 1889 maakte hier een einde aan. Wat volgde, was een periode van politieke instabiliteit. Het bestuur vertegenwoordigde vooral de grootgrondbezitters en was autoritair en centralistisch, met veel politieke repressie en censuur.

Ook economisch was het land zoekende. In 1930 vond er een nieuwe staatsgreep plaats, en brak het zogeheten Vargas-tijdperk aan. President Vargas was achtereenvolgens coupleider, indirect gekozen

president, dictator en direct gekozen president. Hij regeerde van 1930 tot zijn dood in 1954. Hij probeerde een industriële ontwikkelingspolitiek op gang te brengen, en investeerde in modernisering en technologische vooruitgang. Echter, dit kostte veel geld, de inflatie steeg en de sociale problemen verergerden. De opvolgers van Vargas proberen economische en sociale hervormingen door te voeren, maar de economie stagneert, en de inflatie verergert. Hierdoor verergerde de polarisatie in het land: met links de socialisten en communisten, en rechts de conservatieve elite, gesteund door het leger. In deze tijd komt Cornelis aan in Brazilië, een jaar voor de dood van president Vargas.

Op 31 maart 1964 vindt een nieuwe staatsgreep plaats, uitgevoerd door het leger die ontevreden is met de toenemende invloed van links in de regering. Dit is het begin van een militaire dictatuur die 21 jaar zal duren. Deze staatsgreep wordt eufemistisch 'revolutie' genoemd. De economie trekt weer aan, maar slechts enkelen profiteren hiervan. Er is een verbod op vakbondsvorming en een loonstop. De sociale ongelijkheid vergroot. Veel tegenstanders van het regime worden ontvoerd, gemarteld en vermoord.

### Het Tweede Vaticaanse Concilie en de bevrijdingstheologie

Tegelijkertijd vinden er binnen het Vaticaan ook grote veranderingen plaats, in 1963 roept Paus Johannes XXIII, tot ieders verbazing, al zijn 2540 bisschoppen bijeen in de Tweede Vaticaans Concilie, met een oproep voor modernisering. Het Rooms Katholieke moet meer tegemoet komen aan de behoeften van de moderne wereld. Bijvoorbeeld op het gebied van seksualiteit en anticonceptie. Tussen 1963 en 1965 wordt er gewerkt aan deze hervormingen. Deze hervormingen zorgen voor grote verdeeldheid tussen hen die vinden dat de hervormingen te ver gaan, en hen die vinden dat de hervormingen niet ver genoeg gaan.

Een van de bisschoppen die aanwezig was, en een sterke voorstander is van hervormingen, is de Braziliaanse bisschop Helder Camara. Helder Camara wordt in 1909 geboren in een middenklasse gezin in een arme wijk in Brazilië. Zijn ouders zijn op dat moment al zes van hun dertien kinderen verloren, en ze zijn voor hun nieuwe zoon, de latere bisschop, op zoek naar een naam waar geen ongeluk aan kleeft, dus slaan ze een atlas open, en hun naam valt op de plaats Den Helder. Op zijn 22<sup>ste</sup> wordt hij tot priester gewijd. In 1952 wordt hij hulpbisschop van Rio de Janeiro. In 1964 werd hij benoemd tot aartsbisschop van de regio's Olinda en Recife. Het eerste wat hij doet als hij aankomt in Recife, is de Cadillac van de aartsbisschop verkopen. Hij zal zich alleen liftend verplaatsen. Ook wonen hij en zijn seminaristen niet in een klooster, maar in appartementjes in de arme wijken. Als bisschop mag hij een goud kruis dragen, maar hij kiest voor een houten kruis.

Na het Tweede Vaticaanse Concilie organiseert Helder Camara, samen met andere bisschoppen, een bijeenkomst voor de bisschoppen in Latijns America, genaamd CELAM, om te bepalen welke hervormingen ze door willen voeren in Latijns America. Ze besluiten dat de Rooms Katholieke kerk in Latijns America zich moet identificeren met onderdrukte en arme mensen, en niet met de rijken.

Deze CELAM bijeenkomst wordt vaak gezien als het begin van de bevrijdingstheologie. De bevrijdingstheologie is erop gericht om met mensen het evangelie te lezen, om te kijken of ze hier inspiratie in kunnen vinden om zichzelf te bevrijden. Een van de bekendste uitspraken van Camara is: 'als ik de armen eten geef, noemen ze me een heilige, maar als ik vraag waarom ze arm zijn, noemen ze me een communist'. Een ander centraal punt in de bevrijdingstheologie, is de bevrijding van zonde, en zonde wordt niet meer als een individuele tekortkoming gezien, maar wordt geëvalueerd binnen politieke en sociale structuren. Een casus was bijvoorbeeld een twaalf jarig meisje dat verkracht was, de dokter raadde een abortus aan omdat ze fysiek te teer was om een kind te dragen.

Na deze abortus werden zowel het meisje, haar ouders als de arts geëxcommuniceerd, in plaats van dat de verkrachter gestraft werd. Dat soort casussen zagen de bevrijdingstheologen liever anders opgelost.

Veel redemptoristische missionarissen sluiten zich aan bij deze bevrijdingstheologie, maar ook binnen de redemptorische stroming stuit deze beweging op weerstand. Ook het Vaticaan is niet erg blij met deze beweging, en probeert haar zoveel mogelijk af te remmen. Helder Camara is drie keer voorgedragen voor de nobelprijs, maar onder druk van het Vaticaan wordt deze hem geen een keer toegekend. Nadat hij de prijs aan zich voorbij ziet gaan ten gunste van Kissinger, schrijft hij het comité een vriendelijke brief of ze hem alsjeblieft nooit meer voor willen dragen. Het militaire regime in Brazilië is ook niet blij met Helder Camara. Zijn woning wordt verschillende keren beschoten met een machine geweer, en verschillende van zijn paters worden ontvoerd, gemarteld en soms vermoord.

Dit is het politieke en theologische klimaat waar Cornelis in terecht komt als hij in Brazilië komt, en hij voelt zich erg aangetrokken tot de bevrijdingstheologie, hier oriënteert hij zich al in Rome op. Deze interesse heeft er waarschijnlijk voor gezorgd dat hij in Brazilië gestationeerd werd. Het was toen nog niet gebruikelijk dat de kerk zich uitsprak over kwesties van sociale rechtvaardigheid.



Helder Camara

### Aankomst in Juiz de Fora (1953)

Als Cornelis aankomt in Brazilië, op Januari 1953, 32 jaar oud, vestigt hij zich in Juiz de Fora, een stad ongeveer 200 kilometer boven Rio de Janeiro.

Ik bleef twee jaar werken in de parochie, en raakte snel geïntegreerd. Met veel ondersteuning van de provincie en de samenwerking van de parochianen (Salvador Bergo, Fernando Dias en vele anderen en de zusters van het Casa Maternal [Moeder Huis] openden we het Ambulatorium [polikliniek die deel is van een klooster]. Ik kwam in contact met de Kring van arbeiders en met de vakbonden. Het was zo dat mijn vriendschap met Clodesmith Riani ontstond.

Clodesmidt Riani (1920) is een vakbondsleider en politieke mijnwerker in Juiz de Fora. Hij streed voor betere lonen voor mijnwerkers. In deze strijd werd hij gearresteerd en gemarteld.



Cornelis (tweede van rechts), eerste directeur van de kliniek

### Het seminarie van Floresta

Cornelis gaat ook lesgeven aan het seminarie van Floresta. Dit dorp ligt ongeveer tien kilometer ten noordoosten van Juiz de Fora.

Toen ik begon les te geven in Floresta was de weg nog van aarde en er waren weinig bussen. Ik trok de portemonnee en de provincie kocht een tweedehands jeep. Deze jeep kreeg de naam "Maternidade" [Moederschap]. Op een mooie nacht werd ik namelijk uit bed getrokken, de vrouw van een van onze werknemers ging bevallen. Voordat wij in Santa Casa aankwamen was de baby al geboren. Ik hoorde het huilen naast mij, onder de rok.



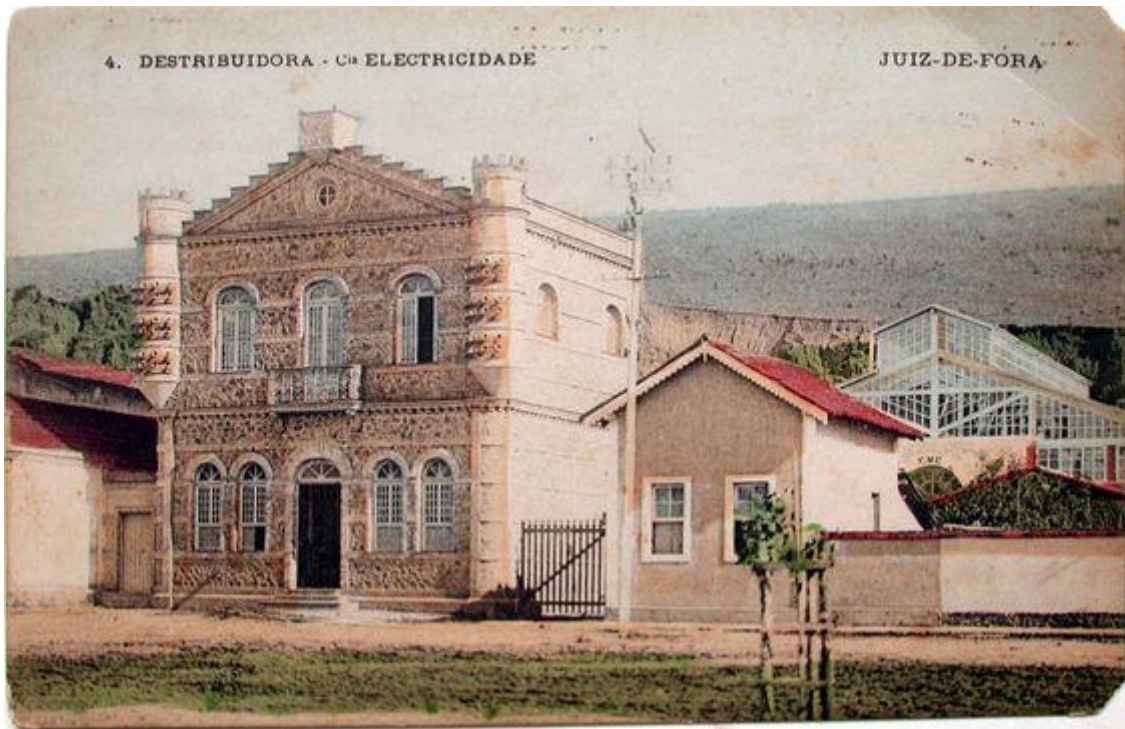
Het seminarie van Floresta

### De mijnstaking van CME (1955)

Op 17 maart 1955 breekt er een staking uit bij de CME (Companhia Mineira de Electricidade), een mijnbedrijf van elektriciteit. Cornelis wordt gevraagd hierbij te ondersteunen. De gemoederen lopen hoog op.

Ik was midden in mijn lesgeven toen er een staking was in de Companhia Mineira de Electricidade. De stakers vroegen om de aanwezigheid van Dom Othon Motta in een beslissende vergadering. Hij vroeg me om hem te vertegenwoordigen. Het was een geagiteerde vergadering, tot diep in de nacht. De volgende ochtend, voordat ik terugkeerde naar Floresta, liet ik een steunverklaring achter bij de redactie van het *Diário Mercantil* [handelsdagblad].

De krant plaatst de steunbetuiging van Cornelis, getiteld 'Als er twee aan dezelfde tafel eten en de een honger krijgt'. Het was een soort open brief aan de CME-leiders. Dit valt in verkeerde aarde bij de leiders van het mijnbedrijf, die toevallig ook de weldoeners zijn van het seminarie van Floresta. Zij schrijven een venijnige reactie: 'Missie geïnspireerd door een klimaat van verraderlijkheid, intriges en vulgair populisme'. Stakingen in Brazilië waren in die tijd helemaal niet gebruikelijk. Cornelis schrijft dat als hij niet de bescherming had genoten van Dom Othon, de hulpbischop, hij niet weet wat er gebeurd zou zijn, wellicht was hij dan in de gevangenis beland en 'verdwenen'. De gemoederen worden uiteindelijk gesust door Dom Othon en de charismatische pater João Batista Michelotto. De stakers krijgen een loonsverhoging.



Het gebouw van CME



Hulpbisschop Othon Motta bidt met boeren op hun akkers.

### [Moraal theologie \(1955\)](#)

Ook is Cornelis actief in de moraal theologie. De moraaltheologie tracht, vanuit het geloof, een antwoord te geven op actuele morele vraagstukken: wat is goed en fout, wat is menswaardig en mensenwaardig? Cornelis wil hier ook actief over publiceren om bij te dragen aan het publieke debat. Om zich te oriënteren op Braziliaanse tijdschriften die hierover publiceren gaat hij regelmatig naar de bibliotheek. Hij komt uit bij het Revista Eclesiástica Brasília [Eclectisch Tijdschrift Brazilië] (REB), die publiceren een sectie met casuïstiek voor de zorg van Frei Aleixo, die echter al op leeftijd is. Cornelis wordt uitgenodigd om te solliciteren en mag hem vervangen. Zo kan hij onderwerpen op het gebied van moraal theologie die hij belangrijk vindt onder een brede aandacht brengen.

Deze nieuwe baan van Cornelies viel samen met het zogeheten Tweede Vaticaans Concilie 1962-1965: een oproep van het Vaticaan om te moderniseren. De progressieve Cornelis past goed in deze trend, en al gauw krijgt hij veel verzoeken om cursussen te geven op het gebied van moraal theologie. Hiervoor reist hij veel, van noord naar zuid en van west naar oost.



Heerom houdt een toespraak.

### Naturalisatie als Braziliaan (1957?)

Cornelis liet zich naturaliseren als Braziliaanse burger, om meer vrijheid van handelen te hebben in zijn pastorale en sociale doelen. Maar Brazilië was ook gewoon zijn thuisland geworden.

### Faculteit Sociale Dienst/maatschappelijk werk (1958)

Tijdens een van de opfriscursussen moraal theologie die hij geeft, wordt hij benaderd door de Zusters van de Gekruisigde Jezus: zij wilden een faculteit voor sociale dienst oprichten in aan de Staatsuniversiteit van Juiz de Fora. Cornelis bemiddelde voor hen, en gaf tot aan zijn pensionering les op het instituut.

De studenten eerden me door mijn naam te geven aan de Faculteit. De faculteit werd ten tijde van de 'revolutie' gezien als 'een hol van het communisme'. Ik was me er niet bewust van dat ik zoveel risico nam. Pas later hoorde ik dat ik aan verhoor ontsnapt was, dankzij de bescherming van twee mensen: een broer van Dr. Gondim die militair was, en een religieus van de Irmãs Missionárias [Zusters Missionarissen], van wie de broer minister van Justitie was.

Bert vertelt: Want Brazilië leefde toen in de zwartste periode van haar geschiedenis van rechtse staatterreur: rechtse milities en doodseskaders hadden vrij spel om iedereen die een beetje links was op te pakken, te martelen en te doden. Mijn heerom stond als Bevrijdingstheoloog ook op de

zwarte lijst en had een brief het land uit gesmokkeld met de vraag om Amnesty International in te schakelen als we niets meer van hem hoorden.

Deze faculteit sociale dienst werd in 1969 opgenomen in de staatsuniversiteit van Juiz de Fora.



Hier houdt Cornelis een praatje bij een afstuderen aan de sociale dienst (1973).

Bij zijn pensionering spreekt de huidige professor van de Faculteit Sociale Dienst, Marilene Schelgshorn dos Santos de Sansão de volgende woorden:

In de moeilijke tijden van de militaire dictatuur, waarin de meest absurde intellectuele en politieke onderdrukking heerste in Brazilië, was je daar als schild voor de faculteit (haar faculteit en studentenorgaan) tegen de aanvallen van de politie. Er wordt gezegd dat u uw huis verliet, soms bij zonsopgang, om de politie te confronteren bij de invasie van het schoolgebouw en het huis waar de zusters woonden.

In een van de eerbetonen bij zijn overlijden, op zijn condoleance pagina, schrijft een oud-collega hoe Cornelis zich inzette voor studenten die gevangen waren genomen, en hoe het hem soms lukte dat hun gevangenisstraf werd verkort, of dichter bij huis mocht worden uitgezeten.

### Seksuele ethiek en homo-emancipatie (1967)

Een van de onderwerpen die Cornelis aan het hart gingen, was seksuele ethiek. Hij is een progressief denker en publiceert o.a. *Ensaio de Etica Sexual* (Een poging tot een seksuele ethiek), dit boek is in

diverse talen vertaald. Een ander boek van hem is *Etica Sexual E Matrimonial* (Sexuele ethiek van het Huwelijk). Tevens publiceerde hij een veertigtal artikelen o.a. in het internationale tijdschrift Concilium.

In 1967 publiceert Cornelis in een tijdschrift van Franciscanen een artikel waarin hij pleit voor begrip voor mensen die homoseksueel zijn: *Zij zijn net als wij. Beschouwingen over homofilie. [Eles tambem sao da nossa estirpe. Consideracoes sobre a homofilia]*. In deze tijd was er nog veel homofobie, en werd homofilie als een ziekte gezien, of als pervers, of als crimineel. Sommige artsen stelden voor homofilie te behandelen met electroshocks. Ook waren er bekerings therapieën, en werd het huwelijk met iemand van het andere geslacht soms voorgesteld als een genezing. De zelfmoord onder homoseksuelen was vijf keer hoger dan onder heteroseksuelen.

In zijn artikel pleit Cornelis voor het normaliseren van homoseksualiteit. Hij beargumenteert dat homoseksualiteit aangeboren is, en niet 'genezen' kan worden. Vandaar dat huwelijken met het andere geslacht als normaliseringsstrategie ontmoedigd moeten worden. Ook is het onmenselijk om celibaat van hen te verwachten, aangezien het celibaat een roeping moet zijn, en veel van de mens vraagt. Echter, er moet voor homoseksuelen ook een pad van heiligheid zijn, een christelijke manier om homoseksueel te zijn. Deze christelijke weg is het aangaan van stabiele en monogame relaties. Zou het feit dat zijn broer Henk homo bleek te zijn hem gemotiveerd hebben dit artikel te schrijven?

Er komen veel protesten tegen het artikel, met name dat het niet past in een katholiek tijdschrift, ook al verwijst Cornelis naar het Tweede Vaticaans Concilie, dat oproept tot modernisering.

In zijn memoires zelf rept Cornelis niet over zijn werk op het gebied van homorechten, maar een Braziliaanse krant publiceert in 2019 een artikel waarin ze de publicatie van Cornelis roemen als de start van homo-emancipatie en LGHTB rechten in Brazilië.<sup>2</sup>

### Hervorming van de opleiding van redemptoristen: Opkomst en ondergang van het comunidade Thomas Merton (circa 1970)

Tot dan toe gaf Cornelis les op het seminarie van Floresta. Echter, na het Tweede Vaticaans Concilie, en de oproep voor hervormingen, kwamen de paters tot de conclusie dat de cursussen in scholastieke filosofie en theologie niet langer beantwoordde aan de vereisten van het postconciliaire tijdperk. Ook de voorzieningen in Floresta waren achterhaald, en dus werd een ambitieus plan gestart om de opleiding voor redemptoristen te integreren in de Universiteit van Juiz de Fora (UFJF). Cornelis speelde hier een belangrijke rol in. De aartsbischop keurde het plan goed. Dit had echter behoorlijk wat voeten in de aarde omdat de universiteit nog geen eens lessen in filosofie of theologie bood. Toevallig vonden er in die tijd ook hervormingen van de universiteit plaats, Cornelis en zijn medebroeders dienden een plan in voor het oprichten van faculteiten filosofie en theologie, en een beroepsopleiding, en dit werd gehonoreerd. Dit leidde tot de oprichting van het Comunidade Thomas Merton.

Echter, toen Cornelis in 1972 op vakantie was in Nederland, werd veel van zijn harde werk teruggedraaid door de aartsbisschop. Het Comunidade Thomas Merton werd weer uit de universiteit gehaald, en ondergebracht bij de 'Comunidade Glory'. De hervormingen die Cornelis en zijn medebroeders door hadden willen voeren waren te radicaal geweest. Het seminarie kampte met een terugloop in aanmeldingen en desertie onder de seminaristen. Cornelis was nog wel welkom om les

---

<sup>2</sup> <https://domtotal.com/noticia/1378841/2019/08/um-pioneiro-catolico-antes-de-stonewall/>

te geven, evenals een medebroeder, maar twee anderen werden elders ondergebracht. Cornelis schrijft hierover:

Het was de meest moeilijke fase van mijn leven [letterlijk: wandeling]. Ik kwam in een korte, heftige depressie die me bijna verplichtte om ontslag te nemen van de universiteit. Maar, God zij dank, kwam ik de crisis te boven.

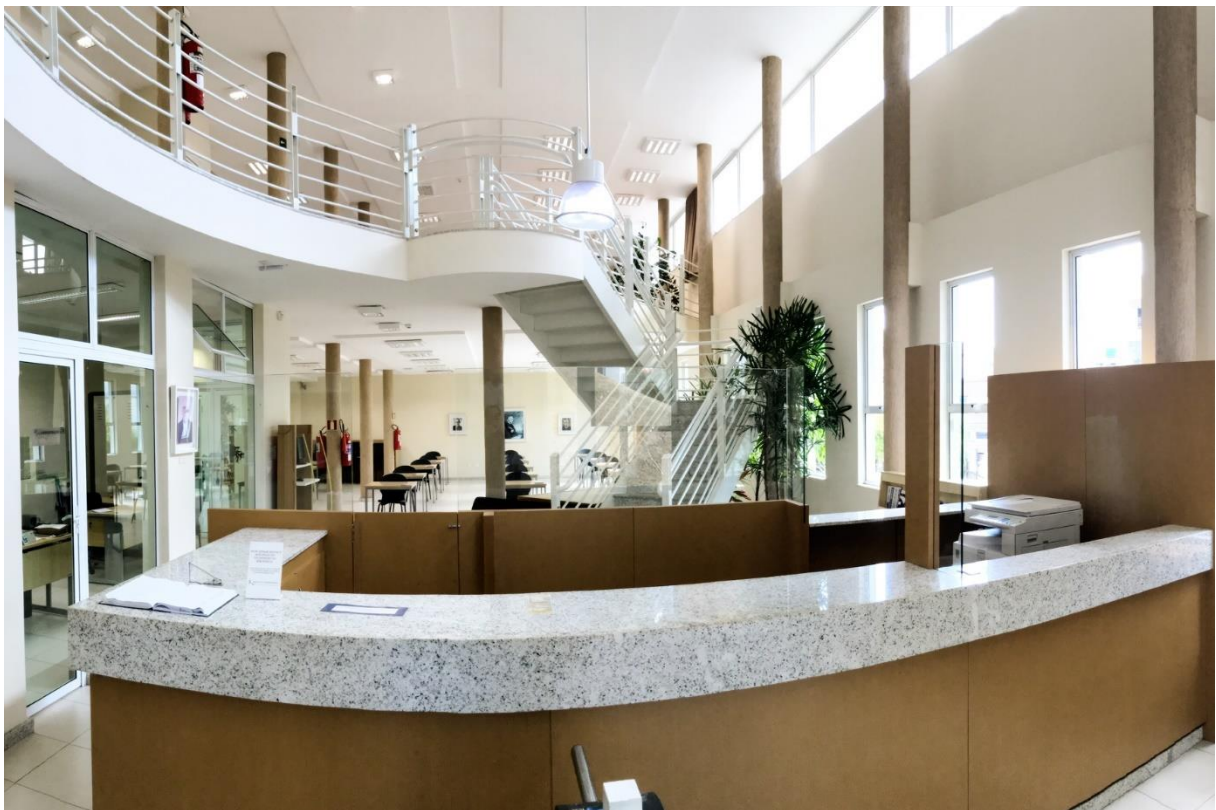
In een interview in 1979 vertelt Cornelis over deze verandering van een seminariehoogleraar naar een universiteitsprofessor:

Vol enthousiasme gingen we erin. Een beetje overmoedig misschien, maar we kwamen moedig binnen op dezelfde manier als de oude missionarissen hun paarden bestegen om het achterland te verkennen. Het doel is tenslotte altijd hetzelfde: het goede nieuws prediken. De paden zijn verschillend. Het is nu tien jaar geleden dat deze invasie plaatsvond. De eerste reactie was er een van schrik, aan beide kanten. We waren als "vreemden in het nest". Gewend aan een klein en homogeen auditorium, uitsluitend van seminaristen, braaf en ordelijk, uitsluitend gewijd aan studie, moesten we plotseling een groot en heterogeen auditorium onder ogen zien, van christenen en niet-christenen, van mannen en vrouwen, van conservatieven en revolutionairen. We werden geconfronteerd met een universitaire jeugd, gefrustreerd door de meedogenloze vervolging van hun leiders. Anderzijds moesten we ons aansluiten bij de arbeidswetgeving en de bureaucratische machine van een federale universiteit.

### Het redden en uitbreiden van de bibliotheek van Floresta

Nadat het seminarie in Floresta gesloten wordt, ten faveure van het avontuur aan de universiteit, blijft de bibliotheek van Floresta verlaten achter. Cornelis neemt de taak op zich om de bibliotheek te redden. Hij koopt veel boeken, en abonneert zich op veel tijdschriften over filosofie en theologie. Hij huurt assistenten en bibliothecarissen in. Hij zoekt een nieuwe locatie in de stad, zodat de bibliotheek ook toegankelijk is voor universiteitsstudenten en het brede publiek. Cornelis neemt een architect in de hand om een eenvoudig, functioneel en mooi gebouw te ontwerpen: de biblioteca Redentorista [Verlossingsbibliotheek]. Kasten in stijl worden door de congregatie aangekocht. Met zijn Volkswagen kever verhuist hij de boeken. In het jaar 2000 registreerden zich de 15000ste gebruiker. Momenteel heeft de bibliotheek 70 duizend boeken en zesduizend tijdschriften, waaronder zeldzame werken van onschatbare waarde.

Als erkenning voor het werk dat Cornelis heeft gedaan voor de bibliotheek, plakte de provincie zijn naam aan de naam van deze bibliotheek: Biblioteca Redentorista. Pe Jaime Snoek C.S.s.R. En op zijn honderste geboortedag organiseerde de bibliotheek een symposium.



### CDDH (Centrum voor de Verdediging van de Rechten van de Mens) (1980)

In 1980 richt Cornelis een bureau op voor de verdediging van mensenrechten. Hier werken maatschappelijk en juridisch onderlegde medewerkers die zich inzetten om arme boeren te verdedigen die dreigen hun land kwijt te raken. In de ontvangkamer hangen de foto's van de misdeelde en soms gedode landloze boeren.

Het idee ontstond aan het einde van de dictatuur. De campagne was een richting opgegaan van politieke partijdigheid die veel katholieken niet aanstond. Met dr. Celso Matias lanceerde we het idee van een beweging meer met de Kerk verbonden. Met grote steun van Renovação Cristã de Brasília (RCB) [Christelijke Vernieuwing van Brazilië] lanceerden we, in een zaal in Glória, het CDDH, met een zetel in de Curia. Als ik me niet vergis was het in 1980.

Bij zijn overlijden plaatst het CDDH een kort eerbetoon aan Cornelis op hun website. De directeur Rodrigo de Souza Filho schrijft: 'hij slaagde erin om het leven te redden van veel linkse studenten en docenten die destijds tegen het regime waren.'

### Het Familie Orientatie Center (COFAM) / pastoraal werk (1986)

De pastoraal hield hem echter eveneens bezig en zo begon hij met het counseling werk: mensen verder helpen die psychisch in de problemen zijn geraakt.

Nog in Floresta las ik enkele artikelen over de non-directieve methode van psychotherapie toegepast met een pastorale oriëntatie. In dezelfde periode begon ik stellen te ondersteunen op zoek naar zogenoemde natuurlijke methoden om geboorten te reguleren. Er was een derde belangrijke factor. Deelnemend aan een theologie congres in São Paulo en te gast in ons klooster van Jardim Paulistano werden wij in staat gesteld als toehoorders een cursus over hypnose, gegeven door tandartsen aan tandartsen, bij te wonen. Ik vond het interessant en nam het werkboek mee. In die periode was ik kapelaan in het Instituut voor Minderjarigen in Linhares. Met veel proefkonijnen tot mijn beschikking begon ik te experimenteren [uitproberen]. Ik had gelijk. Beetje bij beetje paste ik het aan en vandaag heb ik mijn manier heel simpel en persoonlijk. Dalton, door andere werkzaamheden geroepen, gaf mij zijn kliniek [of praktijk] in Glória. En zo groeiden mijn activiteiten als pastorale advisering [counseling] samen met hypnotherapie. Ik registreerde tot vandaag rond de 8500 cliënten.

### Familieman

Elly Steenmeijer: Als Heerom in Nederland was werd er altijd wel een beroep op hem gedaan. Hij heeft bijvoorbeeld mijn zus Corrie met Louis getrouwd op 5 maart 1976 en op 1 augustus 1982 hun jongste dochter gedoopt. Als het iets is voor je boek wil ze je vast wel foto's sturen.

Bert Snoek vertelt: Niets dat mij bond aan Nederland. Ik schreef me alvast in voor Spaanse les. Het stond voor mij vast dat in de ontwikkelingssamenwerking aan de slag wilde (het links idealistisch gedachtengoed had een vaste plek gekregen in mijn hoofd en hart). Ik had een droombeeld om arme landloze Indiaanse boeren te helpen. Ik had nog geen idee van precies hoe en wat maar dat is eigen aan droombeelden. Een stageplek in Brazilië en dan eventueel contact zoeken met mijn heerom aldaar leek me een goed begin. Zo waren mijn gedachten toen ik na de zomer weer naar Deventer vertrok.

Marian van Rossum: Ik herinner me vooral zijn handen. Hij had hele grote handen.



1950



Op vakantie in Holland in 1995

## Laatste jaren

In 2005 wordt de ziekte van Alzheimer vastgesteld bij Cornelis, ook leed hij aan diabetes. Aanvankelijk ging hij nog door met advies geven aan echtparen, en vierde hij de heilige mis. Hij nam deel aan het gemeenschapsleven van de medebroeders bij maaltijden en recreatie, las kranten en keek naar het nieuws op televisie. Maar zijn toestand ging hard achteruit. Hij had twee verplegers, waarvan één een oud brandweerman was, die een paar zinnen Nederlands had geleerd. Hierom moest Cornelis altijd glimlachen.

Op zijn tachtigste schreef hij nog: 'Nu ik mijn 80 jaar bereik dank ik God voor alles dat hij me gaf in deze reis [wandeling] en vol vertrouwen ga ik door op de weg naar het volgende station.'

Op 8 september 2013 verslechterde zijn toestand: zijn bloeddruk bleek niet meer te reguleren, en hij was ernstig uitgedroogd. Hij werd opgenomen in het ziekenhuis, en ontving de zalving der zieken. Op 9 september kreeg hij een hartstilstand en nierfalen en werd opgenomen op de IC. Elke dag kwamen twee van zijn medebroeders op bezoek.

Op 29 september 2013, om 15.10 uur overleed Cornelis, 92 jaar oud.

Hij werd opgebaard in de kapel van de Glória kerk. Veel mensen kwamen om te bidden en hem de laatste eer te bewijzen.



Cornelis met Annelies (de vrouw van zijn neefje Bert) in 2000 voor het seminarie waar hij woont



In 2004 krijgt Cornelis een onderscheiding voor 'verdienstelijk burger'

## Tijdslijn

|                  |    |                                                                                                                                                                       |
|------------------|----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 25 december 1920 | 0  | Geboren in Mijdrecht                                                                                                                                                  |
| 7 september 1935 | 14 | Klein seminarie Nebo in Nijmegen, Paters redemptoristen<br>Groot seminarie (voor filosofie en theologie) te Wittem in Zuid Limburg                                    |
| 16 augustus 1941 | 20 | Naar het redemptoristen noviciaat in s'Hertogenbosch, en op 7 september van datzelfde jaar trok hij daar het redemptoristische habijt aan.                            |
| 8 september 1942 | 21 | Eerste gelofte: Voor drie jaar?                                                                                                                                       |
| 8 september 1945 | 24 | bekrachtigde hij zijn eerste religieuze professie door de eeuwigdurende geloften en de eed van volharding in de Redemptoristencongregatie.                            |
| 16 December 1947 | 26 | De priesterwijding in Wittem                                                                                                                                          |
| 1948             | 27 | Vertrekt naar Rome voor een postdoctoraal en doctoraat in moraaltheologie.<br>Daarnaast had hij te Rome de zorg voor een arme parochie op zich genomen.               |
| Begin 1952       | 31 | Promoveert op het proefschrift 'De idee van de gehoorzaamheid in het Nieuwe testament'.                                                                               |
|                  |    | Stage in België                                                                                                                                                       |
| 1952             | 31 | De bestudering van het arbeiders vraagstuk: organisatie en achtergronden. Daartoe volgde hij ook een cursus op de katholieke Universiteit te Fribourg in Zwitserland. |
| 1952             | 31 | Vertrekt per boot vanuit Antwerpen naar Brazilië                                                                                                                      |
| Januari 1953     |    | Arriveert in Brazilië, in Juiz de Fora.                                                                                                                               |

|                   |    |                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------|----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                   |    | Professor aan het groot seminarie van zijn congregatie te Floresta.                                                                                                                                                                                                     |
| 1953              |    | In Juiz de Fora richtte hij in 1953 de Nossa Senhora da Glória Ambulatory op.                                                                                                                                                                                           |
| 1955              | 34 | hoogleraar moraaltheologie aan de Estudantado de Floresta                                                                                                                                                                                                               |
| Maart 1955        | 34 | Staking van de arbeiders van de Companhia Mineira de Eletricidade (CME), die een salarisverhoging eiste. Cornelis steunt de stakers                                                                                                                                     |
| 1958              |    | Samen met de Missionary Sisters of Jesus Crucified richtte hij in 1958 de Faculteit Sociale Dienst van de Federale Universiteit van Juiz de Fora (UFJF) op.                                                                                                             |
| 1967              |    | Schrijft een belangrijk artikel over homorechten                                                                                                                                                                                                                        |
| 1967              |    | Hoogleraar voor moraaltheologie werd aan de staats universiteit van Juiz de Fora.<br>Hij was een van de oprichters van de cursus UFJF Godsdienstwetenschappen in 1976, waar hij ook professor was.                                                                      |
| 1980              |    | Hij richtte een bureau van mensenrechten op met maatschappelijk en juridisch onderlegde medewerkers – in de ontvangkamer hangen de foto's van de misdeelde en soms gedode landloze boeren.<br>In 1980 richtte hij het Centre for the Defense of Human Rights (CDDH) op. |
| 1986              |    | In 1986 richtte hij het Family Orientation Centre (COFAM) op.                                                                                                                                                                                                           |
|                   |    | Redde de bibliotheek van Floresta, en verplaatste die naar het centrum van de stad, zodat die voor iedereen toegankelijk was.                                                                                                                                           |
|                   |    | Hij stichtte een centrum voor de allerarmsten waar gratis onderwijs en medische zorg wordt gegeven.                                                                                                                                                                     |
| 19 Oct 1997       |    | Hij is in de Hoef voor zijn gouden priester jubileum.                                                                                                                                                                                                                   |
| 29 September 2013 |    | Overlijdt rond 15.00 op 92 jarige leeftijd in het ziekenhuis van Albert Sabin-ziekenhuis in Juiz de Fora (MG), waar hij 20 dagen in het ziekenhuis was opgenomen.<br>Hij wordt begraven op de Redemptorist Cemetery, grenzend aan de Gloria Cemetery.                   |

### Publicatielijst (niet compleet)

Snoek, C.J. (1952) "De Idee der Gehoorzaamheid in het Nieuwe Testament", Utrecht. (boek)

Snoek, C.J. (1967) "Eles também são da nossa estirpe: considerações sobre a homofilia". *Revista Vozes*. [in een Franscicanen tijdschrift, title: Ze zijn net als wij: overwegingen over homofilie]

Raimundo Caramuru de Barros, Joseph Romer, Bernardino Leers, and Jaime Snoek, *Bens temporals numa igreja pobre* (Petrópolis: Vozes, 1968) [Tijdelijke goederen in een arme kerk]

Snoek, C.J. (1970) "Marriage and the Institutionalization of Sexual Relations." pp. 111–22 in F. Bockle (ed.) *The Future of Marriage as Institution*. New York: Herder and Herder.

Snoek, C.J. (1972) "A Igreja Perante o casamento Fracassado" (boek) [De kerk, voordat het huwelijk mislukte]

Snoek, C.J. (1981) "Ensaio de Ética Sexual", Sao Paulo. (artikel) [Essay over seksuele ethiek / een poging tot seksuele ethiek]

Snoek, C.J. (1989) "Humanae Vitae: vinte anos depois", in 'Persp. Teol. 21 p. 305 – 315. (artikel)  
[Humanae Vitae: twintig jaar later]

Snoek, C.J. (onbekend) Etica Sexual E Matrimonial (Sexuele ethiek van het Huwelijk)